

**Sübhan Qəniyev**  
**Magistrant**

**Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti**  
**Email:** [subhanqofff@gmail.com](mailto:subhanqofff@gmail.com)

### **Əhalinin sosial-mədəni inkişafında turizmin rolu**

**Xülasə:** Turistlərin ölkəmizə qonaq gəlməsi əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına kömək edir. Ölkəmizin coğrafi mövqeyi əlverişli olduğuna görə bu gələn turistlərin məmnunluğunu artırır, həm də ki, onu qeyd edə bilərik ki ölkəmizin günü gündən inkişaf etməsi və infrastrukturun inkişafı ölkəmizə daha çox turistin gəlməsinə imkan yaradır.

**Açar sözlər:** turizm, sosial-mədəni, coğrafi, əhali

Turizmin regionların inkişafında və əhalinin rifahının yüksəlməsində müsbət tərəfləri dəfələrlə araşdırılmış, bu barədə kifayət qədər elmi məqalələr yazılmışdır. Lakin təbii və mədəni sərvətlərlə turizm arasındakı əlaqəni nəzərdən qaçırmaq olmaz, çünki təbii və mədəni zənginlikəri olmayan bölgədə turizm sənayesinin inkişaf etdirilməsi qeyri-mümkündür. Başqa sözlə, bir bölgədə təbii və mədəni mühitin bitməsi, o bölgədəki turizm hərəkətinin bitməsi deməkdir. Daxili və beynəlxalq turizm sektorunda davamlılığın təmini və beynəlxalq turizmdə daha çox inkişafı üçün mövcud təbii, mədəni və tarixi dəyərlərin yüksək səviyyədə qorunması vacibdir. Bu paraqrafda məqsədimiz turizmin sosial-mədəni mühit üzərindəki müsbət və mənfi təsirlərini təhlil edərək dünyadan və Azərbaycandan nümunələr verməkdir.

Bir turizm bölgəsində, ümumiyyətlə bir ölkədə turizm sektorunun inkişaf etməyə başlaması, sosial və iqtisadi dəyişikliyi də (müsbət və ya mənfi) özü ilə gətirməkdədir. Turizm və turizmlə əlaqəli elm sahələrində çalışan tədqiqatçılar tərəfindən turizmin bölgələr üzərindəki ictimai təsirlərini müəyyənləşdirmək və "turist-yerli əhali" qarşılıqlı təsirini dəyərləndirmək məqsədilə müxtəlif araşdırmalar aparılmış və nəticədə turizm sosiologiyası adı altında elmi istiqamət meydana gəlmişdir.

Turizm sənayesinin, dünya cəmiyyətləri arasındakı mədəni fərqliliklərin anlaşılmasına və bunların bəzilərinin tədricən bir-birilərinə təsir göstərməyə başlamasına təkan verdiyini söyləmək mümkündür. Kütləvi informasiya vasitələri nə qədər inkişaf etmiş olsa da, başqa yaşam forması haqqında bilgi sahibi olmanın ən təsirli yolu, o mədəniyyəti olduğu bölgədə görmək və ya yaşamaqdır. Mədəniyyət, yalnız çevrəsindəki amillər ilə bütünlük qazanacaqdır. Bir Afrika qəbiləsinin mədəniyyətini bir Avropa ölkəsinə

gətirmək və orada eyni formada davam etməsini gözləmək mümkün olmaya bilər. Eyni zamanda bir Avropa ölkəsinin mədəniyyətini də bir Afrika ölkəsində qəbul etdirmək mümkün olmaya bilər. Bunları bir araya gətirəcək və beynlərdə həzm etdirəcək amil – ziyarətçi, ya da turist olacaqdır. Bu səbəbdəndir ki, aparılan bir çox araşdırmalarda «fərqli mədəniyyəti tanımaq və yaşamaq» düşüncəsi insanların turizm fəaliyyətlərinə qatılmalarında öncül amil olaraq ortaya çıxmaqdadır.

Bir bölgəni ziyarət edən ziyarətçilərlə o bölgədə yaşayanlar (istər turizm sənayesində həqiqi vəzifə daşıyan, istər sahib olduğu mədəni dəyərlərlə turizm məhsulu yaradan bölgə əhalisi) arasında sosial-mədəni və sosial-iqtisadi təsirlənmələrin olması qaçılmaz həqiqətdir. Turistlər, səyahət zamanı, təbii ki, fikir və mühakimələrini, yaşam formalarını, sosial vərdiş və alışqanlıqlarını da özlərilə gətirirlər. Və müddətin qısa olması səbəbilə (dolayısı ilə ətrafdakıları nəzərə almadan), bacarıqları qədər təcrübə qazanmaq istəyəcəklər. Turistlə bölgə əhalisi arasındakı əlaqə və təsirlənmə müxtəlif şəkillərdə özünü göstərə bilər. Alış-verişdə, çimərlikdə, oteldə, restoranda, diskotekada, avtobusda və s. Turizmin sosial təsirləri turist tipi, ziyarət məqsədi və nümayiş etdirilən davranış forması ilə bağlıdır. Məsələn, kütləvi turizmə nisbətən fərdi turistlə xalq arasındakı təsirlənmə və əlaqə daha yüksək ola bilər. Bu isə, fərdi turistin «araşdırıcı» xüsusiyyətə sahib olmasından qaynaqlana bilər. Turist və turisti qəbul edən bölgə əhalisi arasında əlaqəyə təsir edən səbəblər arasında:

- Turist qruplarının əsas ehtiyaclarının turizm xidmətləri tərəfindən təmin olunması səbəbilə bölgə əhalisinin yardımına gerek duymamaları,
- Dil fərqliliyindən qaynaqlanan anlaşmazlıqlar və əlaqə problemləri,
- Turistlərin bəzi bölgələrdə yerli xalqdan çəkinmələri,
- İki qrupun bir-birilərinə qarşı bəslədiyi mənfi münasibətlər,
- Turistlərin qısa müddətə bölgəyə gəldikləri və təkrar geri dönəcəkləri sayıla bilər.

Aparılan araşdırmalar, turistlərin bölgə əhalisinin sosial durumunun dəyişməsinə daha çox təsir etmələrini göstərməkdədir. Bu qənaətə gələn tədqiqatçılar, səbəb kimi turizmin, xüsusilə, iqtisadi və mədəni cəhətdən inkişaf etməmiş bölgələrdə təşviq edildiyini və buna görə də bölgə əhalisinin onlara yad bir yaşam formasında uyğunlaşmağa meylli olduğunu, dolayısı ilə əcnəbi mədəniyyətdən gələn turisti örnək olaraq seçə biləcəyini və nəticədə də müəyyən müddət sonra onlar kimi yaşamaq istəyində olacağını bildirməkdədirlər. Ancaq bu yanaşma, xüsusilə, mühafizəkar bölgələr üçün keçərliliyini itirməkdədir. Bu bölgələrdə yaşayan xalq, tarixdən və dindən qaynaqlanan mədəni dəyərlərini dəyişikliyə uğratmamaq üçün güclü bir müqavimətə sahibdirlər. Son illərdə aparılan araşdırmalarda isə, turizmə açılan

bölgələrdəki əhalinin adət-ənənələrində əhəmiyyətli dəyişmələrin ortaya çıxdığı müşahidə edilməkdədir.

Turizmin, xüsusilə, inkişaf etməkdə olan ölkələrin vətəndaşları üzərində (inkişaf etmiş ölkələrin sosial dəyərləri baxımından) təsiri olduğu ümumi qəbul edilən məsələdir. İki ölkə mədəniyyətinin qarşılaşdığı mühitdə, inkişaf etmiş ölkələrin mədəni dəyərləri, az inkişaf etmiş ölkələrdəki turizm obyektlərini təsir altına almaqdadır. Dünya turizminin inkişaf etmiş ölkələr tərəfindən diqtə edildiyi müasir dövrdə, inkişaf etməkdə olan ölkələrin bu təsir altında qalması qaçılmazdır. Turist və ya ziyarətçilərin bir neçə ölkəni təmsil etdikləri halda isə, şübhəsiz ki, təsir daha da güclü olacaqdır. Bu istiqamətdə aparılmış əvvəlki araşdırmaların nəticələrinə istinadən, turistlə turisti qəbul edən əhalinin bir-birilərlə əlaqə və qarşılıqlı təsirə girmələri nəticəsində ortaya çıxma biləcək müsbət sosial təsirlər aşağıdakı şəkildə sıralana bilər.

**Tolerantlıq mühitini inkişaf etdirir:** Turizm, fərqli cəmiyyətlərdən gələn fərdlərin bir-birilərlə məlumat, alış-verişində olmaları və mədəni strukturlarını daha yaxından tanımaları, yaranan münasibətlər nəticəsində fərdlər arasındakı ziddiyyətləri aradan qaldıraraq sosial barış və xoş məramı artırma bilər. Turizm, müasirləşmə üçün əhəmiyyətli amil ola bilər. Dünyanın müxtəlif ölkələrindən gələn fərdləri görmək, onlarla qaynaq-qarışmaq, mədəni və əqli mübadilədə olmaq, nəticədə yer üzündə başqa insanların da yaşadığının fərqi varılması baxımından az inkişaf etmiş ölkə insanları üçün əhəmiyyətli məsələdir.

**İstifadəsiz bölgələrin şəhərləşməsini sürətləndirir:** İstifadəsiz bölgələrin şəhərləşməsini sürətləndirməsi də turizmin digər müsbət təsiri sayıla bilər. Turizm sayəsində, şəhərdənkənar boş və geniş sahələrdə yaradılan yeni iş yerlərinə, müasir sənaye mərkəzlərinin mədəni dəyərlərinin mənimsənilməsi yolu ilə şəhər mədəniyyətinin bütünləşməsinə imkanlar yaradılır. İnkişafdan qalmış bölgələrdə turizm müəssisələrinin ortaya çıxması ilə, buradakı sosial yeknəsəklik və monotonluq aradan qalxır, müxtəlif xüsusiyyətləri və tikilişi olan evlərin sayı artır.

**Asudə vaxtdan istifadə vərdişini inkişaf etdirir:** Turizm, cəmiyyət fərdlərinin əvvəllər sahib olmadığı yeni əyləncə və asudə vaxt alışqanlıqlarını yarada bilər. Turist qəbul edən bölgə əhalisinin turistlərlə daha sıx əlaqəyə girə bilmək üçün, onların daha artıq oxuma və araşdırma məcburiyyətində olduqlarını hiss etmələri nəticəsində təhsil və mədəniyyət səviyyələrində artım müşahidə edilir. Bölgəyə gələn turistlərin təmsil etdikləri ölkənin coğrafiyası, mədəni səviyyəsi, ya da həyat tərzini haqqında istər yazılı qaynaqlardan, istərsə də turistlərin özlərindən məlumat əldə edilə bilər. Bölgə əhalisi, turistlərə daha artıq məlumat vermək üçün bölgəsi və ölkəsi haqqında məlumatlılığı aradan qaldırmağa çalışır.

**Təmizlik şüurunun inkişafını təmin edir:** Turizm, bölgə əhalisinin təmizlik düşüncəsinin inkişafına təkan verə bilər. Bölgə insanı daha təmiz və nizamlı bir çevrəyə sahib olmağa çalışır. Məsələn, Koreyada turizmdəki inkişafa paralel olaraq qurulan kompaniyalarda, tualetlərin təmiz saxlanması, avtobus və qatar stansiyaları kimi sahələrdə olan tualetlərin ətrafına çiçəklər əkilməsi təşviq edilmişdir.

**Yeni ictimai təşkilatların yaranmasına səbəb olur:** Turizm, bölgədə yeni ictimai qurumların ortaya çıxmasına təsir edir. Turizm sənayesində fəaliyyət göstərən müəssisələrin köməyiylə bölgənin mədəni və təbii dəyərlərini qorumaq üçün könüllü dərnəklərin yaradılması mümkündür. Məsələn, turizmdəki inkişafın nəticəsi olaraq Bali adasında digər könüllü müəssisələrlə yanaşı «Turizm İnkişaf Təşkilatı» təşkil edilmişdir.

**Yeni peşələrin yaranmasına səbəb olur:** Turizm, bölgədə yeni peşə qruplarının yaranmasına təsir edə bilər (məsələn, otel xidmətçisi, xidmət personalı, servis işçisi, barmen, çimərlik nəzarətçisi və s. kimi). Eyni zamanda turizmin iqtisadi təsiri baxımından yeni peşələrin yaranması da tədqiq edilməkdədir.

**Yerli əhalinin tarixi və mədəni dəyərlərinə sahib çıxma şüurunu formalaşdırır:** Turizm, əldə edilən gəlir səbəbilə, bölgə əhalisinin tarix və mədəniyyət dəyərlərinə sahib çıxmaq təşəbbüslərinə təkan verir. Bölgə əhalisi, sahib olduğu dəyərləri yenidən nəzərdən keçirərək, onu yerli və əcnəbi turistlərin marağına və zövqünə təqdim edilə bilər. Məsələn, Tibetdə yaşayan bölgə əhalisi, gələn əcnəbilərin onların mədəni dəyərlərinə göstərdiyi marağı görəncə çox sevinmişlər. Bu məsələdə İrlandiya və Şotlandiya gözəl bir nümunə nümayiş etdirməkdədir. Bu ölkələr, keçmiş və müasir mədəni dəyərlərini istər muzeylərdə nümayiş etdirərək, istərsə də təşkil olunan festivallara apararaq bölgəyə gələn yüz minlərcə yerli və əcnəbiyə təqdim etməkdədir.

**Xarici dil öyrənməyə həvəsləndirir:** Turizm, həm bölgə əhalisinin, həm də səyahət etmə məqsədində olan potensial turistlərin ana dillərindən başqa ikinci dili öyrənmələrinə vasitə ola bilər. Fərqli dilin öyrənilməsi, əlaqəni asanlaşdırma biləcəyi kimi, fərqli mədəniyyətlər haqqında məlumat alınmasına da yardımçı olacaqdır. Məsələn, Koreya hökuməti yapon və ingilis dillərinin öyrənilməsi məqsədilə taksi sürücülərinə kitabçalar və kasetlər paylamışdır. Ölkəmizdə də Eurovision-2012 musiqi yarışmasının keçirilməsilə əlaqədar taksi sürücülərinə ingilis dilində kurslar keçirilmiş və kitabçalar paylanmışdır.

### **Ədəbiyyat:**

1. I.Hüseynov, N.Əfəndiyeva Turizimin əsasları. Bakı, Mars-Print.2007
2. Əlirzayev,Ə.Q “Turizimin iqtisadiyyatı və İdarəedilməsi” .İqtisad Universiteti “Nesriyyatı Bakı -2010
3. Mahmudov.M.M., Mahmudov.I.M Region iqtisadiyyatının tənzimlənməsi. Bakı maarif: 2001,430 s
- 4.Məmmədov.C.A..Bilal B. Ə.. Azərbaycan da gəlmə turizm və onun inkişaf yolları Bakı 2004 ,212s

### **Роль туризма в социокультурном развитии населения.**

#### **Резюме**

Приезд туристов в нашу страну способствует формированию мировоззрения населения и повышению уровня жизни.Выгодное географическое положение благотворно влияет на развитие внутренней инфраструктуры и привлечение большого количества туристов.Прибытие туристов в нашу страну: ускоряет урбанизацию неиспользуемых территорий, вырабатывает привычку использовать свободное время, то есть приводит к созданию профессий и стимулирует изучение иностранного языка.

**Ключевые слова:** туризм, социокультурный, географический, население

### **The role of tourism in the socio-cultural development of the population.**

#### **Summary**

The arrival of tourists to our country helps to develop the outlook of the population and improve living standards. Due to the favorable geographical position of our country, it increases the satisfaction of tourists, and we can note that the development of our country and the development of infrastructure allow more tourists to come to our country. Arrival of tourists to our country accelerates the urbanization of unused areas, develops the habit of using leisure time, leads to the creation of professions and encourages learning a foreign language.

**Key words:** tourism, socio-cultural, geographical, population